

Klima- og miljødepartementet
Sendt digitalt på regjeringen.no

Deres referanse: 23/3734
Vår referanse: 2024/49
Dato: 20.02.2024
Publikasjonsnr.: NIM-H-2024-015

Høringsuttalelse – NOU 2023: 18 Genteknologi i en bærekraftig fremtid

1. Innledning

NIM viser til høringsbrev av 21. november 2023 fra Klima- og miljødepartementet om høring av Genteknologiutvalgets utredning NOU 2023: 18 Genteknologi i en bærekraftig fremtid. NIM går ikke inn i utvalgets konkrete forslag til endringer, men vil løfte frem noen menneskerettslige rammer for fremstilling og bruk av genmodifiserte organismer etter genteknologiloven som departementet bør hensynta i sin oppfølging av NOU-en.

Genteknologiloven regulerer fremstilling og bruk av genmodifiserte organismer (GMO) med unntak av mennesker. Utvikling av genteknologi innebærer økt potensial for forskning på og produksjon av produkter som kan ha positive sider til et bærekraftig møte med fremtidens klima- og miljøkonsekvenser. Utviklingen må balanseres opp mot risikoen for helse- og miljømessige skadevirkninger, hvor tilsiktet og utilsiktet spredning og omsetning av mikroorganismer kan få negative konsekvenser for personlig helse og folkehelse samt føre til miljøskader og uheldige økologiske konsekvenser. Miljøskadene vil kunne være irreversible og vanskelig å bekjempe, og fordrer overveide vurderinger før bruk godkjennes og iverksettes.

Genteknologiutvalget har gitt to alternative forslag til regulering. Det foreligger enighet om sentrale hensyn bak reguleringen, og et samlet utvalg mener organismer og produkter utviklet med genteknologi bør vurderes etter en standard om «etisk forsvarlighet». Begrepet foreslås å inkludere prinsippene *nytte, bærekraft, rettferdig fordeling og åpenhet*.

2. Menneskerettslige rammer

2.1. Grunnloven § 112

Grunnlovens miljøparagraf § 112, plassert i menneskerettighetskapittelet, danner grunnlag for tolkning av lover og forvaltningens skjønnsutøvelse.¹ Grunnloven § 112 inneholder en *materiell del*, hvor første og tredje ledd bestemmer at

---

¹ HR-2020-2472-P, avsn. 138.

Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten. [...]

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.

Grunnlovsbestemmelsen inneholder et grunnlovsfestet vern av naturen. Som tolket i HR-2020-2472-P, er bestemmelsen blant annet relevant for tolkning av lover og for skjønnsutøvelse i forvaltningen, et direktiv for Stortinget og myndighetene, og den gir staten positive og negative plikter. At naturens produksjonsevne og mangfold skal bevares, er også relevant i forhold til GMO-er, som kan forstyrre og medføre ubalanse i miljøet.² At betraktningen etter ordlyden videre må være «allsidig», sett i lys av prinsippet om samlet belastning, innebærer at også kumulative miljøkonsekvenser bør vurderes samlet, sml. også HR-2020-2472-P avsnitt 148.

Bestemmelsens *prosessuelle del* fremholder i annet ledd at «[b]orgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd». Høyesterett prøver etterlevelsen av disse kravene inngående, og har uttalt følgende om bestemmelsen:

Grunnlova § 112 andre ledd inneheld eit sakshandsamingskrav. Vedtaksorganet må syte for at den retten borgarane har etter føresegna, blir oppfylt. Borgarane har rett til kunnskap om verknadene eit planlagt naturinngrep har for naturmiljøet. Føremålet med kunnskapen er å sikre at borgarane kan vareta retten etter § 112 fyrste ledd, jf. formuleringa avslutningsvis i andre ledd. Dette kan mellom anna skje gjennom høyringar under den vidare prosessen. Føresegna set kvalitetskrav til sakshandsaminga. Di større konsekvensar eit vedtak har, di strengare krav må det stillast til avklaring av konsekvensane. Tilsvarande må domstolsprøvinga av sakshandsaminga bli meir inngående di større konsekvensar eit tiltak har.³

Dette har en klar side til demokratiet, ved at staten og borgerne må ha et godt og opplyst kunnskapsgrunnlag for å kunne ta opplyste demokratiske valg og ivareta naturen. Kravene til saksbehandlingen etter Grl. § 112 andre ledd og Århuskonvensjonen er gjennomført i flere ulike lover, som må tolkes i lys av grunnlovsbestemmelsen.

---

² Genteknologilovens forarbeider fremhever at det genetiske mangfoldet bør vernes slik at verdifullt arvemateriale ikke går tapt, jfr. Ot.prp.nr. 8 (1992-1993) punkt 5.1.3.

³ HR-2020-2472-P avsn. 183

2.2. Føre-var-prinsippet

Et samlet utvalg fremhever at ivaretagelse av føre-var-prinsippet er et sentralt hensyn ved fremstilling og bruk av genmodifiserte organismer, og at prinsippet gir viktige føringer når det fattes beslutninger der det er vitenskapelig usikkerhet og det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap.⁴

Kjernen i føre-var-prinsippet er «at vi ved mangel på sikker viten må la tvilen komme miljøet til gode».⁵ Prinsippet er godt forankret i internasjonal rett, EU-rett og nasjonal rett. Det er inntatt i ulike varianter i en rekke internasjonale konvensjoner, herunder FNs rammekonvensjon om klimaendringer (UNFCCC) artikkel 3 og artikkel 191 i traktaten om Den europeiske unions virkemåte. Prinsippet anses som så utbredt at det er ansett for å tilsvare sedvanerett, i alle fall i EU.⁶

I norsk rett følger prinsippet blant annet av naturmangfoldloven § 9.⁷ Ifølge forarbeidene grunnlovsfester tidligere § 110b, nåværende § 112, blant annet miljørettslige prinsipper om «plikt til å unngå miljøforringelse og miljøskade» og «aktsomhetsplikt».⁸ En implisitt del av aktsomhetsplikten kan forstås som føre-var-prinsippet.⁹

Utvalget er uenige i spørsmålet om hvorvidt krav til bruk av føre-var-prinsippet skal lovfestes eller forskriftsfestes i genteknologiloven.¹⁰ Flertallet foreslår at krav til bruk av føre-var-prinsippet bør forskriftsfestes. Mindretallet mener føre-var-prinsippet bør lovfestes etter inspirasjon fra føre-var-bestemmelsen i naturmangfoldloven.

Uavhengig av om føre-var-prinsippet inntas som en egen bestemmelse eller forankres i forskrifts form, vil prinsippet legge generelle føringer for vedtak om fremstilling og bruk av genmodifiserte organismer som har betydning for helse og miljø. Ved manglende kunnskap eller vitenskapelig usikkerhet vil føre-var-prinsippet og aktsomhetsplikten fungere som en skranke for beslutninger hvor det foreligger risiko for alvorlige eller irreversible skadevirkninger på helse eller miljø. Etter NIMs syn er det derfor naturlig og viktig at føre-var-prinsippet generelt legges til grunn av departementet i det videre arbeidet knyttet til framstilling og bruk av genmodifiserte organismer.

2.3. Århuskonvensjonen

---

⁴ NOU 2023: 18 s. 134.

⁵ Hans Christian Bugge, Lærebok i miljøforvaltningsrett, Universitetsforlaget, 2022 s. 62, Juridika (kopiert 20. februar 2024).

⁶ Sands et al., Principles of International Environmental Law (4th edition), s. 239-240, Cambridge, 2018.

⁷ En oversikt over prinsippets anvendelse i norsk rettspraksis finnes hos Inge Lorange Backer, Naturmangfoldloven. Kommentartutgave, Universitetsforlaget, 2010 s. 99.

⁸ Se en diskusjon av dette og hvilke føringer det kan legge i Bugge, Lærebok i miljøforvaltningsrett, 2022 s. 156

⁹ NOU 2023: 25 s. 25.

¹⁰ NOU 2023: 18 s. 15.

Norge er part til Århuskonvensjonen, som gir detaljerte regler om tilgang til miljøinformasjon, allmenn deltakelse i beslutningsprosesser og tilgang til rettsmidler i miljø saker. Målet er at dette skal bidra til å beskytte retten ethvert menneske blant nålevende og fremtidige generasjoner har til å leve i et miljø som er forenlig med vedkommendes helse og velbefinnende. Århuskonvensjonen har spesifikke reguleringer av GMO-er, som vi vil peke kort på i det følgende.

Informasjon om genetisk modifiserte organismer inngår i Århuskonvensjonens definisjon av miljøinformasjon i artikkel 2 nr. 3 bokstav a. Dette gjelder informasjon om genetisk modifiserte organismer isolert og som en del av vekselvirkningen mellom øvrige miljøelementer. Allmennheten har følgelig krav på tilgang på miljøinformasjon knyttet til utvikling, distribusjon og markedsføring av genteknologiske produkter.¹¹ Tilgangen forutsetter at offentlige myndigheter samler inn og innehar oppdatert miljøinformasjon om GMO-relaterte aktiviteter, i samsvar med forpliktelsene i artikkel 5.¹²

Artikkel 6 gir føringer om allmennhetens deltakelse i beslutninger. Artikkelen nr. 11 henviser konvensjonspartene, «innenfor rammen av nasjonal lovgivning, og i den grad det er praktisk mulig og hensiktsmessig», å anvende artikkelen på beslutninger om «tillatelse til utsetting av genmodifiserte organismer i miljøet».¹³

I konvensjonens fortale anerkjenner konvensjonspartene

« [...] the concern of the public about the deliberate release of genetically modified organisms into the environment and the need for increased transparency and greater public participation in decision-making in this field.»

Som utvalget fremhever, vil bruk av åpne høringer samt sporing og merking av genmodifiserte organismer bidra til åpenhet i søknadsprosessen.¹⁴ Retten til å kreve informasjon og til å delta i beslutningsprosesser ved fremstilling og bruk av genteknologi, vil i tillegg til å bygge og opprettholde tillit i samfunnet, sørge for etterlevelse av de prosessuelle rettighetene som følger av GrL § 112.

Norge har ratifisert endringer i Århuskonvensjonen om genetisk modifiserte organismer, som foreløpig ikke har trådt i kraft.¹⁵ Endringene tydeliggjør konvensjonspartenes

---

¹¹ Århuskonvensjonen artikkel 5 nr. 8 om forbrukerens rett til produktinformasjon inkluderer eksempelvis informasjon om hvorvidt produktet består av eller inneholder genmodifiserte organismer. Se United Nations Economic Commission for Europe, *The Aarhus Convention An implementation guide*, 2nd edition (2014) s. 160.

¹² At forpliktelsene i artikkel 5 gjelder informasjon om genetisk modifiserte organismer fremgår ikke eksplisitt av ordlyden, men er spesifisert i Guidelines on access to information, public participation and access to justice with respect to genetically modified organisms, United Nations Economic Commission (2003), pkt. III. flg.

¹³ Genteknologiloven § 13 oppfylder Århuskonvensjonen artikkel 6 nr. 11, jf. Ot.prp.nr. 116 (2001-2002) s. 181.

¹⁴ NOU 2023: 18 s. 251.

¹⁵ Decision II/1 on genetically modified organisms (GMO amendment, 2005). Endringen er ratifisert av 32 konvensjonsparter per 19. februar 2024. For at endringen skal tre i kraft, kreves ytterligere én ratifikasjon fra en av

forpliktelse til å sørge for tidlig og effektiv informasjon og deltakelse i forbindelse med beslutninger om utsetting av genmodifiserte organismer i miljøet og omsetning av produkter som inneholder genmodifiserte organismer. Ved ikrafttredelse vil ny artikkel 6 nr. 11 slå fast at de øvrige føringer i artikkel 6 ikke gjelder utsetting eller omsetning av genmodifiserte organismer, men at konvensjonspartene kan velge å innføre tiltak som gir bredere tilgang til informasjon, mer omfattende offentlig deltakelse i beslutningstaking og bredere rettsadgang i miljøsaker enn konvensjonen krever.¹⁶

NIM anbefaler at departementet i sin oppfølging av NOU-en vurderer de menneskerettslige sidene ved retten til miljøinformasjon, til deltakelse i beslutningsprosesser og tilgang til domstolene i saker hvor GMO-er utvikles og spres.

Vennlig hilsen

for Norges institusjon for menneskerettigheter

Gro Nystuen

Assisterende direktør

Hannah Brænden

Rådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.

---

partene som var konvensjonspart på vedtakstidspunktet for endringen. Se <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/gmo-amendment>

¹⁶ Århuskonvensjonen artikkel 3 nr. 5.